

ІСТОРІЯ

УДК 930.1: 316.4.063.7 (477) «1921/1939»

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/20.167406>

Ольга ДОВБНЯ,

orcid.org/0000-0003-2382-4160

кандидат історичних наук, доцент

(Краматорськ, Україна) *olga.dov.2003@ukr.net*

РЕПРЕСИВНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ СТОСОВНО РОБІТНИКІВ УСРР/УРСР (1920–1930-ТІ РР.) У ДОСЛІДЖЕННЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ІСТОРИКІВ

У статті проаналізовано висвітлення у сучасній вітчизняній історіографії репресивної політики компартійно-радянської влади щодо представників робітничих професій Радянської України в 1920–1930-ті рр. Автор розглядає проблематику досліджень, аналізує наявні концепції та окреслює перспективи подальших наукових розвідок. Історіографічний аналіз стану розробки проблеми показав, що вітчизняні науковці дослідили причини, етапи, форми та наслідки застосування компартійно-радянською владою репресивних заходів щодо представників робітничих професій Радянської України у міжвоєнний період. Що стосується регіонального аспекту репресій, то вітчизняні історики основну увагу зосередили на висвітленні репресивної політики комуністичного тоталітарного режиму щодо робітників Донбасу та півдня України. Спираючись на науковий доробок, присвячений проблемі, з'ясовано, що за допомогою каральних заходів компартійно-радянська влада вирішувала економічні проблеми та придушувала будь-які прояви опозиційних настроїв у робітничому середовищі.

Ключові слова: комуністичний тоталітарний режим, компартійно-радянська влада, каральні заходи, репресії, залізничники, шахтарі.

Olha DOVBNIA,

orcid.org/0000-0003-2382-4160

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor

(Kramatorsk, Ukraine) *olga.dov.2003@ukr.net*

THE REPRESSIVE POLICY OF THE SOVIET STATE REGARDING THE WORKERS OF THE UKRAINIAN SSR IN THE 1920'S – 1930'S IN THE SCIENTIFIC STUDIES OF DOMESTIC HISTORIANS

In the paper the current state of study by Ukrainian historians of the problem of repressive policy of the Communist totalitarian regime regarding the workers of the Ukrainian SSR in the 1920's – 1930's is analyzed.

The proposed article is based on such fundamental principles of historical research as scientific objectivity and historicism. Source base: monographs, dissertations, scientific articles, proceedings of the conferences, scientific and documentary book series «Rehabilitated by History». Results of research are structured in a problem and chronological order. The main aim of the article is to analyze the main historiographical approaches to the studying of a given problem, the degree of its scientific development, as well as the prospects for further investigation of the repressive policy of the Communist totalitarian regime regarding the workers of the Soviet Ukraine in the 1920's – 1930's. The scientific novelty is in the creation of an integral picture of the historiography of the repressive policy of Communist totalitarian regime regarding the workers of the Soviet Ukraine in the Interbellum.

It is established that the following aspects are in the center of attention of the domestic scientists: aggravation of socio-economic situation in Ukraine's industry and on railways and search of overcoming the crisis; causes and consequences of regarding to punitive measures against industrial workers and railwaymen; the regional aspect of punitive measures regarding industrial workers and railwaymen of the Ukrainian SSR. Historians focused on analyzing the stages, causes, forms, scale, consequences of implementing the repressive policy of the Soviet state regarding the workers of the Ukrainian SSR in the Interbellum. As for the regional aspect of repressions, it is established that the researchers have paid the greatest attention to repressive policy of the Communist-Soviet power regarding the workers of the South Ukraine and Donbas region.

The article, based on the scientific achievements of domestic historians, devoted to this problem, shows that the repression of the Soviet State against the workers were directed to suppression of any manifestations of oppositional moods and solving economic problems.

Key words: Communist totalitarian regime, Communist-Soviet power, punitive measures, repression, railwaymen, mineworkers.

Постановка проблеми. Політичні репресії, які компартійно-радянська влада використовувала в управлінні державою, не минули навіть пролетаріат, який більшовики вважали найбільш свідомою й організованою частиною трудящих і проголосили гегемоном радянського суспільства.

Аналіз досліджень. У сучасній вітчизняній репресології проблема застосування радянською державою каральних заходів проти представників робітничих професій Радянської України в 1920–1930-ті рр. певною мірою висвітлені, однак її історіографічне осмислення знаходиться на преліминарній стадії. Так, історіографічні огляди літератури, в якій висвітлюється ця проблематика, зроблені у працях Ю. Бондарчука, Р. Крайнік та М. Шитюка (Бондарчук, 1998; Крайнік, 2009, 2010; Шитюк, Крайнік, 2010).

Мета статті. У зв'язку з тим, що репресивна складова частина взаємовідносин між радянською державою та представниками робітничих професій Радянської України в 1920–1930-ті рр. істориками висвітлена дотично до теми розвідок. Метою запропонованої статті є комплексний аналіз сучасної української історичної літератури з цієї проблематики. Завдання – з'ясувати сучасний стан розробки проблеми та окреслити перспективи її подальшого опрацювання.

Хронологічні рамки публікації мають два параметри: 1) конкретно-історичний – 1921–1939 рр.; 2) історіографічний – 1991–2015 рр. Вибір нижньої межі пов'язаний із започаткуванням сучасної української історіографії, а верхньої – з часом публікації останніх досліджень, в яких висвітлена ця проблема.

Публікація є продовженням висвітлення автором проблематики, пов'язаної із репресивною політикою радянської держави щодо різних категорій населення України, у контексті розвитку сучасної вітчизняної історичної науки. Стаття виконана у рамках комплексної науково-дослідної теми: «Соціум УСРР-УРСР в умовах державного терору радянської доби 1917–1950-х рр. (державний реєстраційний номер – 0114U 007377)», що включена до тематичного плану Інституту історії України Національної академії наук України.

Виклад основного матеріалу. Аналіз сучасної української історичної літератури з окресленої проблематики доцільно розпочати з кваліфікаційної роботи Т. Ніколаюк, в якій на тлі розкриття змісту політики радянської держави щодо стимулювання праці робітників української промисловості у 1929–1938 рр. висвітлюється застосування каральних заходів (Ніколаюк, 1999: 85–92, 150–157). Зокрема, історик встановила, що активізація репресивної політики ком-

партійно-радянської влади щодо представників робітничих професій припадає на 1929–1931 рр., 1932–1933 рр., 1934–1936 рр. та 1937–1938 рр. Упродовж першого та другого етапів, зазначає Т. Ніколаюк, влада переважно вживала таких заходів покарання, як звільнення з роботи, відмова від прийому на роботу (упродовж шести місяців – у 1929–1931 рр., упродовж року – в 1932–1933 рр.), незарахування до страхового стажу періоду роботи на виробництві, з якого звільнили, позбавлення права користуватися продуктовою картою та квартирою, «чистки» партійних лав. Посилення репресій, на думку автора, розпочалося навесні 1933 р., коли комуністичний тоталітарний режим розпочав активну боротьбу з «саботажниками» на виробництві, зокрема, на залізничному транспорті були створені політвідділи, що очолювалися представниками ДПУ, які не тільки проводили «чистки» партійних лав, але й заарештовувати за найменшу підозру. Щодо третього та четвертого етапів репресій, то Т. Ніколаюк акцентує на тому, що впродовж 1934–1936 рр. поширеною формою репресивних заходів стали судові переслідування, а в 1937–1938 рр. репресії досягли свого апогею, а міри покарання стали жорсткішими.

Зі свого боку, О. Трубенюк, аналізуючи умови праці робітників УСРР у другій половині 1920-х – на початку 1930-х рр., висвітлила заходи радянської держави, у тому числі репресивні, які використовувалися з метою інтенсифікації праці та придушення соціального протесту (Трубенюк, 2000: 71–142). Авторка наголошує, що комуністичний тоталітарний режим почав активно застосовувати репресії проти робітників на початку 1930-х рр. На її переконання, каральні заходи служили «продуктивним» і ефективним державним інструментом для підпорядкування робітників. Звертає увагу дослідниця і на те, що під час пошуку винних акценти поступово змішувалися від «дезорганізації виробництва» до «шкідництва» і «класових ворогів», а в умовах свавілля судової системи починали розкручуватися фальсифіковані кримінальні процеси, в ході яких робітникам висувалися безпрецедентні обвинувачення.

О. Мовчан, аналізуючи взаємовідносини компартійно-радянської влади і робітничого класу УСРР/УРСР, висвітлила їх репресивну складову частину (Мовчан, 2013: 5–155). Авторка зазначає, що в 1921–1928 рр. влада за допомогою репресивних заходів боролася з трудовим дезертирством та страйковим рухом, в 1929–1938 рр. – із саботажниками стаханівського руху та противниками мобілізації грошових коштів населення на державні потреби.

Певну історіографічну цінність у дослідженні причин та наслідків репресій компартійно-радянської влади проти залізничників Радянської України у 1920–1930-ті рр. має кваліфікаційна робота Ю. Бондарчука (Бондарчук, 1998: 115–160). Зокрема, історик встановив, що репресії проти працівників залізничного транспорту України розпочалися одразу після утвердження компартійно-радянського режиму. У 1920-ті рр. їх вістря було спрямовано на інженерів старої генерації, на початку 1930-х рр. – проти залізничників, які мали зв'язок із сільським господарством, а в період «великого терору», коли радянське суспільство було уражене масовим психозом пошуку «шкідників-контрреволюціонерів», каральні заходи проти залізничників України набули масового характеру і досягли апогею. Звертає увагу Ю. Бондарчук і на те, що з початком «Беріївської відлиги» репресії проти залізничників не припинилися. Що ж до причин та наслідків репресій, то науковець обстоює думку, що каральні заходи радянської держави проти залізничників України детермінувалися особливостями роботи залізничного транспорту в 1930-ті рр., наближенням умов його функціонування до військової організації, постійним невиконанням планів вантажних та пасажирських перевезень, збільшенням аварій. Водночас, стверджує Ю. Бондарчук, масові репресії, внаслідок яких встановилася тверда дисципліна, відбулося понівечення загальнолюдської моралі, так і не змогли покращити виробничі показники, збільшити продуктивність праці. Навпаки, унаслідок знищення керівництва залізниць, арештів найбільш кваліфікованих та досвідчених фахівців, встановлення атмосфери страху, невпевненості та підозри відбулися занепад інженерної служби, розхитування трудової та технологічної дисципліни, спостерігалось хронічне невиконання планів вантажних і пасажирських перевезень.

У низці праць розглянуто регіональний аспект репресивної політики радянської держави щодо представників робітничих професій в окреслений період. Так, особливості та наслідки репресій комуністичного тоталітарного режиму проти працівників промисловості та транспорту у другій половині 1930-х рр. на матеріалах Донецького регіону дослідила З. Лихолобова (Лихолобова, 2006: 113–144). На її переконання, причиною розгортання репресій на Донбасі у 1936 р. були господарські труднощі, насамперед, у паливній галузі, а їх специфіку визначали структура народ-

ного господарства регіону та багатонаціональний склад населення, зокрема, компактне проживання німців та греків. Щодо узагальненої характеристики жертв, то, використовуючи метод репрезентативної вибірки¹, З. Лихолобова з'ясувала, що робітники становили 43% від загальної кількості репресованих у Донецькому регіоні в 1937–1938 рр.

Зі свого боку, В. Нікольський здійснив соціолого-демографічний аналіз різних категорій працівників вугільної промисловості та залізничного транспорту Донбасу, які були репресовані в 1937–1938 рр. (Нікольський, 1998: 292–295, 1999: 349–353). Історик встановив, що упродовж «великого терору» було розстріляно 1 476 шахтарів (74% від загальної кількості розстріляних працівників вугільної промисловості Донбасу), з них кваліфікованих робітників – 1 117 осіб (75,7%). Наведені дані, зауважує науковець, свідчать, що в умовах масових репресій тільки приблизно десята частина репресованих працівників вугільної промисловості обвинувачувалася в діях, які могли спричинити аварії на виробництві, основна ж маса була репресована в загальному руслі «великого терору».

Щодо працівників залізничного транспорту Донбасу, то за обрахунками Нікольського, у 1937 р. загальна кількість репресованих становила 1 963 особи (без керівництва Управління), з них 982 особи (50%) були розстріляні, а в 1938 р. – відповідно, 1 718 та 708 осіб (41,2%) (Нікольський, 1999: 350–351). Історик акцентує на тому, що основне вістря репресій було спрямоване на станційних працівників, які становили приблизно дві третини засуджених, по всіх інших групах частки репресованих робітників від загальної кількості були приблизно однаковими, що свідчить, що репресії здійснювалися відповідно до агентурних даних. Автор обстоює думку, що кращі умови для збирання «інформації» органами держбезпеки були там, де працюють великі колективи, а в нечисленних колективах шляховиків, тяговиків, ремонтників організувати доноси було значно складніше.

В. Васильєв, висвітлюючи взаємозв'язок репресій з економічними процесами у вугільній промисловості Донбасу, з'ясовує той факт, що негативний вплив каральних заходів на економічну ситуацію в СРСР та УРСР виявився набагато більшим, ніж уявляло керівництво СРСР (Васильєв, 2005: 143–156).

Репресивні заходи проти робітників півдня України характеризуються М. Шитюком, Р. Крайніком, В. Савченком, О. Гонтарем (Шитюк, 2000:

¹ До вибіркової сукупності потрапили понад 4 тис. архівно-слідчих справ, заведених Управлінням УНКВС УРСР по Донецькій області на осіб, заарештованих за ст. 54 Кримінального Кодексу УРСР.

170–192, 2001: 432–439; Крайнік, 2010; Шитюк, Крайнік, 2010; Савченко, Гонтар, 2010: 36–37). Зокрема, Савченко та Гонтар висвітлили специфіку репресій проти робітників Одещини у 1920-ті рр. За визначенням авторів, ці роки позначилися державним терором проти незалежного робітничого руху. Причиною розгортання репресій, на їх думку, був не тільки розмах страйкового руху, але і його політичне забарвлення. Щодо форм каральних заходів, то вони були різноманітними: розгін страйкарів за допомогою частин Червоної армії, частин особливого призначення, залізничних батальйонів; штрафи; позбавлення продовольчого пайка «за непослух»; масові звільнення «невдоволених»; арешти; вислання з міста. Стосовно арештів історики зазначають, що на початку 1920-х рр. вони проводилися не тільки органами державної безпеки, але й самостійно профспілковими комітетами.

В одноосібних працях М. Шитюка досліджені причини, перебіг та наслідки репресій проти працівників промисловості та транспорту Південно-Західного регіону в 1930-ті рр. Автор доходить висновку, що репресії, спрямовані на подолання аварійності на виробництві, транспорті та виконання виробничих норм, завдали жорстокого удару по кадровому потенціалу регіону, зокрема, були знищені кваліфіковані фахівці, що, своєю чергою, спричинило гальмування розвитку продуктивних сил.

Щодо монографії М. Шитюка та Р. Крайніка², то автори роблять висновок, що репресії проти робітників регіону в 1930-ті рр. були детерміновані антидемократичною політичною системою радянської держави, коли терор став постійним і дієвим методом управління та перебував під цілковитим контролем керівництва держави. Репресії мали тенденцію до розгортання, масового характеру набули у 1937–1938 рр., коли основний удар зосередився на ліквідації численних «шпигунів». На думку істориків, так компартійно-радянська влада позбувалася потенційно неблагонадійних елементів у робітничому середовищі, відчувачи наближення війни.

Застосування компартійно-радянською владою каральних заходів проти робітників підприємств Катеринослава, зокрема, працівників вагонних майстерень Катерининської залізниці, у 1921 р. висвітлені В. Гринченком (Гринченко, 1993:

109–119). Автор акцентує, що події 26 травня – 3 червня 1921 р., які відбулися у Катеринославі, нагадують події в Кронштадті. Влада так само жорстко розправилася з учасниками страйку, яких вивели на вулиці нужда та зубожіння.

Репресії проти робітників цукрової промисловості у 1930-ті рр. на матеріалах Вінниччини дослідили І. Мазило та І. Паламар (Мазило, Паламар, 1999: 107–109). Автори встановили, що серед загальної кількості заарештованих працівників цукрової промисловості краю робітники становили 60%. На окремих заводах, зазначають дослідники, були викриті цілі групи «шкідників» і «контрреволюціонерів», а найбільше постраждали від репресій працівники Погребищенського, Соболівського, Ялтушківського, Капустянського та Бродецького цукрозаводів.

Окремі праці вітчизняні науковці присвятили жертвам репресій. Так, Є. Склярєнко, спираючись на матеріали архівно-слідчих справ, надав список та анкетні дані репресованих в 1937–1938 рр. за «контрреволюційну діяльність» працівників Південно-Західної залізниці, а Л. Абраменко – залізничників Києва, яких репресували упродовж 1919–1953 рр. (Склярєнко, 1994: 177–188; Абраменко, 2001).

Натомість Б. Парсенюк, В. Польгуй, І. Ніколаєв, спираючись на матеріали архівно-слідчих справ, дослідили долю окремих робітників, відповідно, Донецького металургійного заводу (ДМЗ), Коростенського залізничного вузла з відділенням залізниці та миколаївського заводу «Дормашина» (Парсенюк, 1995: 46–58; Польгуй, 2008: 22–27; Ніколаєв, 2008: 61–66).

У третьому томі науково-документального збірника «Історична пам'ять Дніпропетровщини: події, факти, імена», укладачами якого є О. Слонівський та Р. Терещенко, вміщено персоналії та мартиролог працівників Дніпровського металургійного заводу, які стали жертвами комуністичного тоталітарного режиму, зокрема, в 1920–1930-ті рр. (Слонівський, Терещенко, 2015).

Висновки. Спираючись на науковий доробок вітчизняних дослідників з цієї проблеми, можна дійти висновку, що політичні репресії проти представників робітничих професій України розпочалися з утвердженням компартійно-радянської влади, а досягли свого апогею у 1937–1938 рр. За допомогою каральних заходів компартійно-радянська влада вирішувала економічні проблеми та придушувала будь-які прояви опозиційних настроїв у робітничому середовищі. Щодо наслідків репресій проти робітників, то було завдано нищівного удару по кадровому потенціалу

² Монографія є близькою за змістовним наповненням до кваліфікаційної роботи Р. Крайніка. Див.: Крайнік Р. М. Репресії проти працівників промисловості та залізничників Півдня України в 30-х роках ХХ століття: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Миколаїв, 2010. 255 с.

промисловості та транспорту, що призвело до гальмування розвитку продуктивних сил.

Історіографічний аналіз стану розробки проблеми показав, що вітчизняні науковці дослідили причини, етапи, форми та наслідки застосування компартійно-радянською владою репресивних заходів щодо представників робітничих професій Радянської України у міжвоєнний період. Що стосується регіонального аспекту репресій, то

вітчизняні історики основну увагу зосередили на висвітленні репресивної політики комуністичного тоталітарного режиму щодо робітників Донбасу та Півдня України.

Стосовно перспектив подальшої розробки проблеми бракує комплексних досліджень архівно-слідчих справ репресованих представників робітничих професій та історико-статистичних розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарчук Ю. П. залізничний транспорт України в умовах утвердження адміністративно-командних методів управління народним господарством (кінець 20-х – 30-ті рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. К., 1998. 189 с.
2. Васильєв В. Ю. «Великий терор» (1937–1938 рр.) у вугільній промисловості Донбасу та його вплив на економічний розвиток УРСР. Історія України: Маловідомі імена, події, факти. 2005. Вип. 29. С. 143–156.
3. Гринченко В. Г. «Маленький Кронштадт». События 1921 года в Екатеринославе. Политические партии и движения Украины XIX–XX вв. Сб. науч. трудов. Днепропетровск: Изд-во ДГУ, 1993. С. 109–119.
4. Історична пам'ять Дніпропетровщини: події, факти, імена: збірник статей та документів: у 5-ти т / Уклад.: О. Ю. Слоневський, Р. К. Терещенко. Дніпропетровськ: Вид-во «Моноліт», 2015. Т. 3. 216 с.
5. Крайнік Р. М. Вітчизняна історіографія про репресії на промислових підприємствах України в 20-ті – початку 50-х років ХХ ст. Гілея. 2009. Вип. 19. С. 104–111.
6. Крайнік Р. М. Репресії проти працівників промисловості та залізничників Півдня України в 30-х роках ХХ століття: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Миколаїв, 2010. 255 с.
7. Лихолобова З. Г. Тоталітарний режим та політичні репресії в Україні у другій половині 1930-х років (переважно на матеріалах Донецького регіону). Донецьк: Вид-во ДонНУ, 2006. 280 с.
8. Мазило І. В., Паламар І. Г. Репресії 30 х років на Вінниччині (на матеріалах цукрової промисловості краю). Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Історія. 1999. Вип. 1. С. 107–109.
9. Мовчан О. М. Держава і робітничий клас. Відносини держави, суспільства і особи під час створення радянського ладу в Україні (1917–1938 рр.) / Відп. ред. В. Смолій. К.: Ін-т історії України НАНУ, 2013. Т. 2. С. 5–155.
10. Ніколаєв І. Є. Справа «антирадянської контрреволюційної організації» на заводі «Дормашина». Реабілітовані історією. Миколаївська область / Відп. ред. С. С. Макаруч. Київ Миколаїв: Світогляд, 2008. Кн. 4. С. 61–66.
11. Ніколаюк Т. А. Політика держави щодо мотивації праці робітників у промисловості (1929–1938 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Острог, 1999. 337 с.
12. Нікольський В. М. Політичні репресії 1937–1938 рр. на залізницях Донбасу. Історія України: Маловідомі імена, події, факти. 1999. Вип. 7. С. 349–353.
13. Нікольський В. М. Політичні репресії щодо працівників промисловості Донбасу в 1937–1938 рр. Вісник Донецького університету. Серія Б: Гуманітарні науки. 1998. № 2. С. 292–295.
14. Парсенюк Б. Ф. Репресії на металургійному заводі. Правда через роки: статті, спогади, документи / Упоряд. А. М. Сабіна; редкол. А. П. Ключев (гол.) та ін. Донецьк: Лебідь, 1995. Вип. 1. С. 46–58.
15. Польгуй В. І. Репресії проти залізничників. Реабілітовані історією. Житомирська область / Упоряд.: Л. А. Копійченко, Д. Я. Самолюк, Є. Р. Тіміряєв. Житомир: Полісся, 2008. Т. 2. С. 22–27.
16. Постапи із забуття. Репресовані залізничники (1919–1953) / Уклад.: Л. М. Абраменко. К.: Транспорт України, 2001. 176 с.
17. Савченко В. А., Гонтар О. В. Репресії на Одещині в роки нової економічної політики та під час її згорання (1921–1929). Реабілітовані історією. Одеська область / Упоряд.: Л. В. Ковальчук, Е. П. Петровський. Кн. 1. Одеса: АТ «ПЛИСКЕ», 2010. С. 36–37.
18. Склярєнко Є. Заложниками стали залізничники. З архівів ВУЧК ГПУ НКВД КГБ. 1994. № 1. С. 177–188.
19. Трубенюк О. М. Матеріальне становище та умови праці робітників України (друга половина 1920-х рр. – початок 1930-х рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. К., 2000. 209 с.
20. Шитюк М. Здійснення насильницької політики влади на промислових підприємствах Півдня України в 1930-х рр. Історія України: Маловідомі імена, події, факти. 2001. Вип. 12. С. 432–439.
21. Шитюк М. М. Масові репресії проти населення півдня України в 20–50-ті роки ХХ століття. К.: Тетра, 2000. 534 с.
22. Шитюк М. М., Крайнік Р. М. Тоталітарний режим і працівники промисловості та залізничного транспорту Півдня України в 30-х роках ХХ століття. Миколаїв: Вид-во Ірини Гудим, 2010. 208 с.

REFERENCES

1. Bondarchuk Yu. P. Zaliznychnyi transport Ukrainy v umovakh utverdzhennia administratyvno-komandnykh metodiv upravlinnia narodnym hospodarstvom (kinets 20 kh – 30 ti rr.) [Ukraine's Railway Transport under the Conditions of Statement of Administrative-Commanding Methods of Facilities governing National Economy (end of the 20 ies – 30 ies)]. Candidate's thesis. Kyiv, 1998. 189 p. [in Ukrainian].

2. Vasyliiev V. Yu. «Velykyi teror» (1937–1938 rr.) u vuhilnii promyslovosti Donbasu ta yoho vplyv na ekonomichniy rozvytok URSS [«Great Terror» (1937–1938 years.) In the Donbass coal industry and its impact on the economic development of USSR]. *Istoriia Ukrainy. Malovidomi imena, podii, fakty*, 2005, Nr 29, pp. 143–156 [in Ukrainian]
3. Grinchenko V. G. «Malen'kij Kronshtadt». Sobytiya 1921 goda v Ekaterinoslave [«Little Kronstadt». Events in 1921 in Ekaterinoslav]. *Politicheskie partii i dvizheniya Ukrainy XIX–XX vv. Sb. nauch. trudov*. Dnepropetrovsk: DGU, 1993. pp. 109–119 [in Russian]
4. Slonievs'kyi O. Yu., Tereshchenko R. K. (Eds.). *Historical memory of Dnipropetrovsk region: events facts, names*. Dnipropetrovsk: Monolit, 2015. Vol. 3. 216 p. [in Ukrainian]
5. Krainik R. M. Vitchyzniana istoriografiiia pro represii na promyslovykh pidpriemstvakh Ukrainy v 20 ti – pochatku 50 kh rokiv XX st. [Domestic historiography about repression at the industrial enterprises of Ukraine in the 20 ies – the beginning of the 50 ies years of XX century]. *Hileya*, 2009, Nr 19, pp. 104–111 [in Ukrainian]
6. Krainik R. M. Represii proty pratsivnykiv promyslovosti ta zaliznychnykh Pivdnia Ukrainy v 30 kh rokakh XX stolittia [The repression against the industrial workers and railwaymen in the South Ukraine in the 30 ies of XX century]. Candidate's thesis. Mykolaiv, 2010. 255 p. [in Ukrainian]
7. Lykholobova Z. H. Totalitarnyi rezhym ta politychni represii v Ukraini u druhiy polovyni 1930 kh rokiv (pervazhno na materialakh Donetskoho rehionu) [Totalitarian regime and political repressions in Ukraine in the second half of the 1930s (mainly on the materials of the Donetsk region)]. Donetsk: DonNU, 2006. 280 p. [in Ukrainian]
8. Mazylo I. V., Palamar I. H. Represii 30 kh rokiv na Vinnychchyni (na materialakh tsukrovoi promyslovosti kraiu) [Repressions in Vinnytsia region in the 30s (on the materials of the sugar industry of the region)]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu im. M. Kotsiubynskoho. Serii: Istoriia*, 1999, Nr 1, pp. 107–109 [in Ukrainian]
9. Smolii V. (Ed.). *Vidnosyny derzhavy, suspilstva i osoby pid chas stvorennia radianskoho ladu v Ukraini (1917–1938 rr.)* [Relations between state, society and individuals in the establishment of the Soviet regime in Ukraine, 1917–1938]. Kyiv: In t istorii Ukrainy NANU, 2013. pp. 5–155 [in Ukrainian]
10. Makarchuk S. S. (Ed.). *Reabilitovani istoriieiu. Mykolaivska oblast* [Rehabilitated history. Mykolaiv region.]. Kyiv Mykolaiv: Svitohliad, 2008. Book 4. pp. 61–66 [in Ukrainian]
11. Nikolaiuk T. A. *Polityka derzhavy shchodo motyvatsii pratsi robitnykiv u promyslovosti (1929–1938 rr.)* [State policy on motivation of industry worker labor in Ukraine (1929–1938 years)]. Candidate's thesis. Ostroh, 1999. 337 p. [in Ukrainian]
12. Nikolskyi V. M. *Politychni represii 1937–1938 rr. na zaliznytsiakh Donbasu* [Political repression on the Donbas railways in 1937–1938 years]. *Istoriia Ukrainy. Malovidomi imena, podii, fakty*, 1999, Nr 7, pp. 349–353 [in Ukrainian]
13. Nikolskyi V. M. *Politychni represii shchodo pratsivnykiv promyslovosti Donbasu v 1937–1938 rr.* [Political repression regarding the industrial workers of Donbas in 1937–1938]. *Visnyk Donetskoho universytetu. Serii B: Humanitarni nauky*, 1998, Nr 2, 292–295 [in Ukrainian]
14. Sabina A. M. (Comp.). *Pravda cherez roky: statii, spohady, dokumenty* [The truth after years: articles, memoirs, documents]. Donetsk: Lebid, 1995. Vol. 1. pp. 46–58 [in Ukrainian]
15. Kopiichenko L. A., Samoliuk D. Ya., Timiriaev Ye. R. (Comps.). *Reabilitovani istoriieiu. Zhytomyrska oblast* [Rehabilitated history. Zhytomyr region] (Vol. 1 7). Zhytomyr: Polissia, 2008. Vol. 2. pp. 22–27 [in Ukrainian]
16. Abramenko L. M. (Comp.). *Postaly iz zabuttia. Represovani zaliznychnyky (1919–1953)* [Emerged from oblivion. Repressed railwaymen (1919–1953)]. Kyiv: Transport Ukrainy, 2001. 176 p. [in Ukrainian]
17. Kovalchuk L. V., Petrovskyi E. P. (Comp.). *Reabilitovani istoriieiu. Odeska oblast* [Rehabilitated history. Odesa region]. Odesa: PLYSKE, 2010. Book 1. pp. 36–37 [in Ukrainian]
18. Skliarenko Ye. *Zalozhnykamy staly zaliznychnyky. Z arkhiviv VUChK HPU-NKVD-KHB*, 1994, Nr 1, pp. 177–188 [in Ukrainian]
19. Trubenok O. M. *Materialne stanovyshe ta umovy pratsi robitnykiv Ukrainy (druha polovyna 1920 kh rr. – pochatok 1930-kh rr.)* [Material situation and working conditions of the workers of Ukraine (second half of the 1920s – beginning of the 1930s)]. Candidate's thesis. Kyiv, 2000. 209 p. [in Ukrainian]
20. Shytiuk M. *Zdiisnennia nasylnytskoi polityky vlady na promyslovykh pidpriemstvakh Pivdnia Ukrainy v 1930 kh rr.* [Implementation of the violent policy of the Power at the industrial enterprises in the South of the UkrSSR in the 1930s]. *Istoriia Ukrainy. Malovidomi imena, podii, fakty*, 2001, Nr 12, pp. 432–439 [in Ukrainian]
21. Shytiuk M. M. *Masovi represii proty naselennia pivdnia Ukrainy v 20–50-ti roky XX stolittia* [Mass Repressions in the South of the UkrSSR in 20s – the beginning of 50s.]. Kyiv: Tetra, 2000. 534 p. [in Ukrainian]
22. Shytiuk M. M., Krainik R. M. *Totalitarnyi rezhym i pratsivnyky promyslovosti ta zaliznychnoho transportu Pivdnia Ukrainy v 30 kh rokakh XX stolittia* [Totalitarian regime and the industrial workers and railwaymen of the South of Ukraine in the 30th years of the XX century]. Mykolaiv: Iryny Hudym Publ., 2010. 208 p. [in Ukrainian]